

Empress of Irelandin uppoamisesta selvinnyt Frans Praksin tarina

Aulis Hirvelä

Frans lähtee Amerikkaan

Frans Oskar Praksi syntyi Ylistarossa 1888 Jaakko Hirven (ent. Braks) ja Maria Ikolan vanhimpana lapsena. Hän kuoli vuonna 1939. Jaakko ja Maria saivat kahdeksan lasta, jotka kaikki syntyivät Ylistaron Järvirannalla. Perhe muutti Isokyröön ostettuaan maatilan Palonkylästä vuonna 1907. Frans ja jotkut hänen sisaruksistaan käyttivät Braks nimen sijasta sukunimeä Praksi. Praksi lienee ”suomennos” Braksista, mutta Praksi-nimeä oli käytössä myös Jaakon äidin suvussa. Sukunimi Hirvelä, jota Frans ja jotkut hänen sisaruksistaan myöhemmin käyttivät, on perua Hirvelän tilan nimestä. Fransin USA:n matkustusasiakirjoissa sukunimenä on käytetty Praksia.

Isokyröstä ja Ylistarosta on siirtolaiseksi lähtenyt yli 8 000 henkilöä (1), joten ei liene tavatonta,



että myös Frans lähti muiden tavoin talorahoja tienamaan. Frans lähti Minnesotan Chisholmiin syksyllä 1913. Reitti oli tuttu, laivalla ensin Hangosta Hulliin ja sieltä edelleen junalla Liverpooliin. Liverpoolista matka jatkui SS Canadalla Quebeciin. Laivan läh-

Kuva 1. Frans Praksi noin vuonna 1913.

töpäivä Liverpoolista oli 20.9.1913 ja saapumispäivä Quebeciin oli 28.9.1913. Matkustajaluettelossa Fransin nimi on mainittu niiden matkustajien joukossa, jotka edelleen matkustivat USA:n puolelle (2). Matkustajaluettelossa Fransin nimi on kuitenkin kirjoitettu virheellisesti Frans Brake, jonka seurauksena Fransin nimi on monissa nykyisissä tietokannoissa virheellinen. Tietokantojen muut tiedot kuitenkin täsmäävät Fransiin ja vahvistavat sen, että kyseessä on sama henkilö. Matka jatkui junalla Quebecistä USA:n puolelle St Albansiin (Vermont), johon saavuttiin 28.9.1913. Samana päivänä St Albansissa kirjattiin USA:aan pyrkivien nimet, jossa Fransin nimi myös mainitaan päämääränään Chisholm (3). Kun maahantuloasiapaperit olivat kunnossa, matka jatkui junalla kohden Duluthia. Juna käy vielä Kanadan puolella ja rajan ylityksestä löytyy merkintä Huroonissa (Michigan) 31.9.1913. (4). Frans matkusti ilmeisesti yksin, sillä laivan matkustajaluettelosta ei ole löytynyt sukulaisia tai ystäviä. Kuvassa 1 on Frans Praksi. Kuva on todennäköisesti otettu 1913 matkustusasiakirjoja varten.

Kaivostöihin Chisholmiin

Chisholmissa ja sen lähiympäristössä oli useampia kaivoksia, josta malmia louhittiin sekä teollisiin että sotilaallisiin tarkoituksiin (1. maailmansota oli vielä käymättä). Suomalaisia siirtolaisia onkin muuttanut näille alueille runsaasti. Alueella asuu edelleen suomalaissiirtolaisten jälkeläisiä, ja paikan nimistössä on myös suomalaisperäisiä nimiä. Nopeasti levinneen metsäpallon seurauksena vuonna 1908 Chisholmin lähes kaikki rakennukset paloivat, joten Fransin sinne muutettua vuonna 1913, kaupunki lienee melko lailla uudistunut (5). Muistitiedon

Artikkeli perustuu Titanic-seminaarissa Siirtolaisuusinstituutissa 13.4.2012 pidettyyn esitelämään.

mukaan Frans työskenteli avokaivoksessa, jossa käytettiin liuotintekniikkaa (6). Tarkempaa muistitietoa Fransin työskentelystä Chisholmissa ei ole. Tietokannoista ei ole löytynyt vahvistusta muistitiedolle, mutta asiaa edelleen selvitetään (7). Chisholmissa toimii nykyään kaivosmuseo (8) ja Minnesota Discovery Center (9), joka esittelevät ja tutkivat kaivoksien historiaa.

Aino Arkkola (Fransin morsian) lähetti postikortin Chisholmiin keväällä 1914 osoitteeseen Chisholm Po N 319. Syystä tai toisesta kortti palautui lähettäjälle takaisin, sillä se on yhä tallella. Kortin osoitetta on selvittänyt Minnesota Discovery Center, mutta toistaiseksi tuloksetta (7). Kuvassa 2 Ainon lähettämä kortti Fransille, jossa on postileima päivättyinä 16.2.1914.

Frans oli vain yhden talven Chisholmissa. Paluumatka Duluthista kohden kotimaata tapahtui samaa reittiä kuin menomatkan. Tarkkoja päivämääriä ei ole selvitetty, mutta matka on todennäköisesti ostettu siten, että junien aikataulut niveltivät laivojen lähtöön. Frans lienee ostanut ”pakettimatkan” Duluthista Vaasaan juna- ja laivamatkoineen, sillä tällaisia pakettimatkoja oli mahdollista ostaa jo tuolloin. Junamatka Duluthista Quebeciin oli siis sovitettu Empress Of Ireland -laivan lähtöön Quebecistä 28.5.1914.

Frans nousi Empress of Ireland -laivaan Quebecin satamassa (nykyään Old Port) 28.5.1914. Fransilla oli kolmannen luokan matkalippu, kuten useimilla suomalaisilla matkustajilla. Matkakumppanina ei tiedetä olleen tuttuja tai sukulaisia. Manifestista löytyy kuitenkin Erik Piiraisen nimi, jonka lähettämä kortti Fransille on säilynyt (kuva 3). Erikin ja Fransin yhteyttä ei tiedetä. Eskil Piiran sukuseuralla on Erikin tunnistus meneillään (10).

Empress of Ireland lähtee Quebecista kohti Eurooppaa

Empress of Ireland lähti Quebecin satamasta aikataulun mukaisesti 28.5.1914 klo 16.30. Laiva vastaanotti vielä postia Pointe-au-Pèrestä, ennen kuin varsinainen purjehdus kohti Liverpoolia alkoi. Pian Pointe-au-Pèrestä lähtemisen jälkeen sakea sumu yltyi St. Lawrence -joella niin pahaksi, että oli mahdotonta nähdä eteenpäin. St. Lawrence -joella oli samaan



Kuva 2. Ainon lähettämä kortti Fransille Chisholmiin. Aino kuvassa takana vasemmalla.



Kuva 3. Erik Piirainen.

aikaan norjalainen hiililaiva Storstad, joka oli purjehtimassa kohden Montrealia. Molempien laivojen kapteenit tiesivät toisistaan, mutta yllättäen nousut sakea sumu sai kapteenit muuttamaan reitettään. Molemmat kapteenit soittivat sireenejä varoittaakseen toisiaan. (11). Nämä sireenit saivat myös Fransin toimimaan. Useimmat laivan matkustajat olivat nukkumassa, sillä kello oli jo yli yhden yöllä. Frans kuitenkin nousi laivan kannelle tarkistamaan, mistä sireenien soitossa oli kyse (6). Tämä oli todennäköisesti Fransin pelastus, sillä monet kolmannen luokan lipun lunastaneet menehtyivät onnettomuudessa. Koska Frans oli laivan kannella onnettomuuden sattuessa, hän ilmeisesti näki laivojen yhteen törmäyksen. Tästä ei ole kuitenkaan muistitietoa.

Koska Storstadin törmäys Empressiin tapahtui vesirajan alapuolelle, Empress alkoi nopeasti täytyä vedellä. Empressin vajoaminen tapahtuikin vain 14:ssä minuutissa. Laivan kallistumisesta ja nopeasta vajoamisesta johtuen ei montaa pelastusvenettä ehditty laskea vesille. (11). Ennen uppoamistaan laiva nousi vielä pystyyn vaikeuttaen laivasta poistumista. Tämä johti siihen, että pelastautuakseen kunkin oli hypättävä jääkylmään veteen. Näin teki myös Frans. Laivan henkilökunta oli veteen hyppäville antanut ohjeet, että jokaisen on uitava mahdollisimman kauas laivasta niin nopeasti kuin mahdollista, sillä muuten uppoavan laivan aiheuttama imuvirtaus voi viedä laivan mukana syvyyksiin.

Fransin eteneminen laivasta pois päin olikin ollut hidasta, sillä uiminen oli lähinnä paikallaan olemista. Uimisesta Fransin mieleen oli jäänyt myös avunhuudot ja kirkumiset, jotka kuuluivat hyvin veden pinnalla. (6). Veden varassa olevilla uimareilla, Fransilla ja muilla henkilöillä, ei ollut tietoa pelastusveneiden sijainnista johtuen sankasta sumusta (12). Sumu ei aiheuttanut pelkäämistään laivojen törmäämistä, vaan se vaikeutti myös pelastautumista ja pelastajien työtä. Frans oli vedessä jo uupumuksen partaalla, kunnes pelastusvene viimeisellä hetkellä löytyi ja pelasti Fransin varmalta hukkumiselta (6). Kun Frans avustettiin pelastusveneeseen, avunhuudot välittömästi loppuivat. Tämän Frans on epäillyt johtuneen hetkellisestä tajunnan menetyksestä. (6). Aion, Fransin vaimon mukaan, Frans oli hyvä uimari ja pelastui sen takia (12). Pelastusveneessä oli mahdollisesti jo muita ennen Fransia, jotka autoivat Fransin veneeseen (6).

Muistitiedon mukaan pelastusveneessä olevat miehet, joista toinen oli Frans ja toinen englantia puhuva mies, huusivat veden varassa oleville pelastusveneeseen sijaintia, jotta veden varassa olevat voisivat uida ääntä kohden. Frans huusi suomeksi ja toinen mies englanniksi. (12). Pelastusvene täytyi sen jälkeen nopeasti. Koska pelastusvenettä oli vähän ja veden varassa uijia paljon, pelastusveneeseen pyrki enemmän tulijoita kuin vene pystyi kantamaan. Tästä syystä veneessä olevat joutuivat airoja hyväksikäyttäen väkivalloin estämään veneen ylitäytön (13).

Mihin Frans pelastettiin pelastusveneestä, siitä ei ole muistitietoa. Frans kuitenkin kiinnitti huomion valon kajaan sumun seasta, jonka syytä hän ei tiennyt. Asia selvisi vasta sumun hälvettyä, sillä valo näkyi rannikolta, mahdollisesti Pointe-au-Pèresstä. Tämä viittaisi siihen, että pelastusveneessä olijat olivat jonkin aikaa veneessä ennen kuin heidät pelastettiin johonkin laivaan. Muistitiedon mukaan lähistöllä, mahdollisesti aselastissa, ollut laiva ei osallistunut pelastustoimiin (13). Tämän on epäilty (Fransin lapset) johtuneen tulossa olevasta 1. maailmansodasta.

Erään muistitiedon mukaan Frans olisi pelastanut omalla toiminnallaan pienen lapsen hengen. Miten tämä tapahtui, siitä ei ole muistitietoa. Mikäli tämä muistitieto pitää paikkansa, ainut mahdollinen paikka lienee laivassa. Koska laivasta pelastui vain muutama lapsi, on pieni mahdollisuus vielä vahvistaa tämä muistitieto.

Takaisin kotiin

Pelastautuneet majoitettiin muutamaksi päiväksi Quebeciin, ennen kuin he pääsivät jatkamaan matkaa Eurooppaan. Mitä Fransilta Quebecissä kysyttiin ja mitä siellä muutaman päivän aikana tapahtui, siitä ei ole tietoa. Voi kuitenkin vain kuvitella, mitä Fransin ja muiden pelastuneiden mielessä oli noina raskaina päivinä Quebecissä. Frans oli palaamassa kotiin, kihlat oli ostettuna Aino-morsiamelle ja paluu hienolla Empress-aluksella kohden Eurooppaa oli edessä, kunnes kaikki romahti ja oma henki pelastui hiuksenhienosti. Quebec oli onnettomuuden jälkeen sekaisin, eikä nykyaikaisesta kriisiavusta ollut vielä tietoa tuohon aikaan. Pelastuneiden ma-

joitus oli jonkinlainen yhteismajoitus, jossakin isohkossa tilassa (6). Frans palasi Eurooppaan Alsatian-alueella, joka lähti Quebecistä 4.6.1914 (14).

Tieto onnettomuudesta tuli koti-Suomeen hitaasti, samoin pelastuneiden nimet. Pelastuneiden nimet olivat usein kirjoitettu virheellisesti tai niitä ei ollut mainittu lainkaan. Empressin matkustajaluettelossa Fransin nimi oli kirjattu väärin, sillä etunimi on kirjoitettu muotoon Frank. Tästä johtuu, että useimmissa Empressiä koskevissa asiakirjoissa Franssin nimi on virheellinen Frank Praksi. Suomessa onnettomuudesta kirjoitettiin useissa sanomalehdissä. Aamulehti on uutisoinut myös onnettomuudesta ja julkaissut pelastuneiden nimet. Niissä esiintyy myös Fransin nimi. Miten tieto välittyi kotiin tai Aino morsiamelle, siitä ei ole muistitietoa.

Frans oli ostanut kihlat Ainolle USA:sta, mutta kaikki matkatavarat menivät meren pohjaan, myös kihlat. Ainut USA:n reissulta tuotu matkatavara, mikä jäi jäljelle, oli kukkaro ja siellä olevat matkarahat. Frans antoi kukkaron perintönä seuraavalle sukupolvelle. Iän myötä se rapistui niin huonoksi, ettei sitä voinut enää käyttää, joten se heitettiin pois. Frans osti paluumatkalta kaksi kelloa Ainolle, joista toinen oli pöytäkello ja toinen rannekello. Kellot ostettiin Quebecistä tai jostakin paluumatkan satamasta tai sataman lähietäältä. Kun Frans oli tullut junalla kotia kohden, pöytäkello oli syystä tai toisesta alkanut soimaan matkatavaroiden joukossa. Soiminen oli kestänyt kiusallisen pitkään ja herättänyt kanssamatkustajissa hilpeyttä. Aino antoi tämän kellon perintönä pojantyttarelleen, jolla se on yhä hyvässä tallessa. Rannekello (rannekellot olivat silloin uusia), joka Frans oli ostanut morsiamelleen, päätyi Fransin pikusiskolle, joka oli sitä itselleen vaatinut. Rannekellon myöhemmästä kohtalosta ei ole tietoa. (6).

Elämä jatkui

Elämä jatkui Empressin onnettomuuden jälkeen. Frans ja Aino menivät naimisiin vuonna 1915. He saivat tytön ja kolme poikaa. Perhe asui hetken aikaa Vähässäkyrössä, mutta Aino oli vaatinut muuttoa muualle, sillä talon naapurina oli varuskunta. Santarmien jatkuva äkseeraus oli pelottanut Ainoa, ja siksi hän oli vaatinut muuttoa. Perhe osti myöhemmin Orisbergin kartanolta (välittäjän välityksellä)



Kuva 5. Frans ja Aino muusikkoystävineen.



Kuva 4. Fransin sisaruksia ja oma nuori perhe.

Isonkyrön Orismalan kylästä Varsanpään tilan, josta he saivat elantonsa. Tila oli Ainon synnyinkodin naapurissa. (6).

Fransin perusarvoja voi hyvin kuvata sanoilla koti, uskonto ja isänmaa. Franssilla ja Ainolla kävi paljon sukulaisia ja ystäviä kylässä. Koska Frans oli äitinsä puolelta Ikolan sukua, kaveripiirissä oli toimittajia ja valokuvaajia. Tästä johtuen jälkipolville on jäänyt paljon valokuvia perheen elämän-

menosta 1910–30 -luvulta. Kuvassa 4 on Fransin sisaruksia ja oma nuori perhe. Kuva on noin vuodelta 1920.

Fransin harrastuksiin kuului nuorempana mm. paini ja musiikki. Frans omisti lukuisia instrumentteja, joita soitettiin ystävien ja sukulaisten kokouksissa heille kylään. Kuvassa 5 on muusikkoystäviä Fransin ja Ainon vieraana Varsanpäässä.

Empress ei kuitenkaan unohtunut, sillä Frans näki painajaisia onnettomuudesta. Ihmisten avunhuudot ja kuoleman kamppailut St Lawrence -joella eivät jättäneet rauhaan, vaan soivat korvissa muistuttaen menneestä (13). Frans käytti sanontaa ”Joka ei Jumalaansa opi maalla tuntemaan, menkööt merelle” (12). Frans eli vaiherikkaan nuoruutensa 1910-luvulla, jolloin hän mm. perusti perheen, koki elämää Venäjän vallan alla, näki hyvin läheltä Suomen vapauttamisen santarmeista, koki Suomen itsenäisyyden ja sen synkän alun sekä näki myös toisenlaisen maailman valtameren takana. Tämä toi elämään näkemystä ja kokemusta, joka ei ollut vaikuttamatta myöhempään elämään. Frans kuoli 1939 kesällä vatsasyöpään synkkien pilvien keräytyessä Suomen ylle.

Asiat kirjoitti muistiin Fransin pojanpoika Aulis Hirvelä.

Lähteet

- (1) Jouni Korkiasaari, Siirtolaisuusinstituutti
- (2) SS Canada, matkustajaluettelo, liite 1
- (3) St. Albans, maahantuloasiakirja, liite 2
- (4) Huron, maahantuloasiakirja, liite 3
- (5) <http://en.wikipedia.org>
- (6) Yrjö Hirvelä, Fransin poika
- (7) Sue Godfrey, Minnesota Discovery Center
- (8) <http://www.mnmuseumofmining.org/>
- (9) Minnesota Discovery Center, Iron Range Research Center, <http://www.mndiscoverycenter.com/>
- (10) Erik Piiran sukuseura, <http://www.eskilpiira.fi/Etusivu>
- (11) Forgotten Empress, David Zeni
- (12) Aino Hirvelä, Fransin vaimo
- (13) Tauno Hirvelä, Fransin poika
- (14) Empress of Ireland - 70 suomalaissiirtolaista syvyysiin, Arto Tuominen

Lännen HUNTTARIT – Metsästäjiä Amerikan suomalaismetsistä

Amerikansuomalaisista kertova näyttely avattiin Suomen metsästysmuuseumissa Riihimäellä 24.5.2012. Siirtolaisuusinstituutti auttoi näyttelyn rakentamista asiantuntemuksellaan ja arkistonsa kuva-aineistolla. Näyttelyn avauspuheen piti Siirtolaisuusinstituutin tietopalvelupäällikkö Jouni Korkiasaari.

Laaja ja hyvin toteutettu näyttely kertoo metsästyksestä ja siinä tapahtuneista muutoksista aina suomalaissiirtolaisten saapumisesta nykypäiviin. Se vie katsojansa Michiganin, Wisconsinin ja Minnesotan suomalaisten eräpoluille ja metsäkämpille. Näyttely on avoinna 31.3.2013 asti, minkä jälkeen se siirretään näytettäväksi FinnFest USA 2013 -tapahtumassa Michiganin Hancockissa.